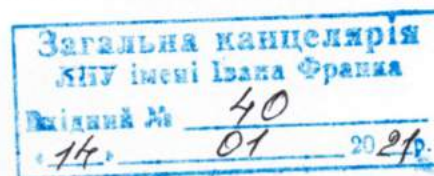

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Джуган Руслани Іванівни
«Соціальні аспекти реалізації потреб людей похилого віку у сучасному
українському суспільстві (на прикладі Закарпатської області)»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата соціологічних наук
за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології**

Протягом останніх десятиліть проблеми процесу старіння населення торкаються більшості суспільств сучасності, але у той час як для розвинутих країн притаманна зміна вікової структури населення у силу підвищення середньої тривалості життя то для країн, що зазнають гострих соціально-економічних проблем така зміна вікової структури відбувається, насамперед, у зв'язку із зниженням народжуваності. Зростаюче демоекономічне навантаження спричиняє необхідність пристосування усіх інституційних сфер суспільства і самої масової свідомості населення до нових обставин. Йдеться, зокрема, про необхідність подолання дискримінаційних обмежень, які негативно впливають на якість життя цієї групи населення та якнайповнішу інтеграцію осіб похилого віку у економічну діяльність суспільства.

Тема дисертації Джуган Р.І. є актуальною у контексті необхідності осмислення співвідношення процесів збереження національної та культурної ідентичностей і процесів глобальної інтеграції сучасного світу, цікавою щодо можливості вивчення її мовою соціологічного знання. Така тема є актуальною як для європейського світу, так і для України, яка декларує бажання інтегруватися в європейські суспільні та політичні структури. В умовах інтеграції України до Євросоюзу в межах соціальної політики держави постає проблема удосконалення системи соціального захисту населення, спрямованої на підтримку людей похилого віку, зміну суспільної парадигми сприйняття старіння. Комплексне соціологічна концептуалізація

реалізації потреб осіб похилого віку є передумовою підвищення соціального самопочуття цієї групи населення.

У дисертаційній роботі достатньо чітко визначені мета і завдання дослідження, яким повною мірою відповідає структура роботи.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків. У вступі розкрито сутність та обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено ступінь її наукової розробленості, описано мету, завдання, теоретичні основи та методи дослідження. Викладено наукове і практичне значення результатів дослідження, представлено наукові положення, винесені на захист.

Так, у першому розділі «Теоретико-методологічні підходи до вивчення старіння» з'ясовано, що у науковій літературі представлений насичений дискурс, у якому надається характеристика явищу старості як особливому виміру біологічно-медичного, соціально-психологічного та соціокультурного буття людини. У розділі обґрунтовано авторське визначення потреб як свого роду конструктів, які пов'язують суспільство та внутрішній світ особистості та формуються під впливом багатьох чинників, зокрема соціетального характеру.

У другому розділі «Задоволення потреб та соціальне самопочуття осіб похилого віку» з'ясовано, що сучасний стан в Україні характеризується складною соціально-економічною ситуацією, динамічними соціокультурними змінами, у зв'язку з якими загострюються проблеми соціального становища людей похилого віку. Установлено, що зміна структури сім'ї (збільшення рівня розлучень, зниження шлюбності й народжуваності, змішані сім'ї в результаті розлучення й повторного шлюбу) в поєднанні з демографічним старінням створюють серйозні загрози для міжпоколіннєвих зв'язків і, в тому числі, для неформальних мереж підтримки. Загальний вплив процесів глобалізації поступово призводить до секуляризації автентичних культурних форм, а відтак впливає й на культурну традицію догляду людей похилого віку в сім'ї. З'ясовано, що соціально-

економічна та політична нестабільність негативно впливає на традиційні зразки соціальної поведінки, зокрема, у внутрішньосімейних відносинах між поколіннями. У вимірі трудової поведінки фіксується зниження рівня кар'єрних домагань та звернення осіб похилого віку до нових форм зайнятості. Попри те, що фріланс часто сприймається як явище інноваційне та позитивне, насправді, поширення такого виду зайнятості свідчить про прекарізацію та незахищеність трудових прав працівників похилого віку. За таких умов наймані працівники похилого віку не захищені від порушень трудових прав, не можуть планувати видатки та заощадження в довготерміновій перспективі, не мають жодних гарантій тривалого збереження місця праці, зазнають декваліфікації, оскільки, зазвичай, таке працевлаштування не відповідає спеціальності та досвіду попередньої трудової діяльності.

У третьому розділі «Прикладні аспекти дослідження реалізації потреб людей похилого віку (на прикладі Закарпатської області)» виявлено, що люди похилого віку становлять значну частку українського суспільства, яка зростає з кожним роком та емпірично досліджено реалізацію потреб людей похилого віку. Метою представлених трьох емпіричних досліджень стало виявлення: 1) особливостей реалізації потреб людей похилого віку, які проживають спільно з дорослими дітьми, а також готовності останніх сприяти їх задоволенню (кількісне дослідження), 2) особливостей задоволення потреб людей похилого віку клієнтів проекту «Домашня опіка» БФ «Карітас», Мукачівської греко-католицької єпархії (якісне дослідження, контент-аналіз), 3) особливостей задоволення потреб людей похилого віку підопічних Ужгородський територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) (якісне дослідження, нарративне інтерв'ю).

Дисертанткою наголошено, що аналіз результатів статистичних даних, зібраних Управлінням статистики в Закарпатській області за 1989-2020 роки, свідчить про процеси старіння населення цього регіону. Результати

анкетування осіб похилого віку та членів їхніх сімей (або осіб, які ведуть за ними догляд), засвідчили, що на Закарпатті найбільшу підтримку людям похилого віку надають члени їхніх сімей та близькі. Дослідження потреб клієнтів Благодійного фонду Карітас Мукачівської греко-католицької єпархії виявило, що серед найбільш актуальних потреб людей похилого віку є: потреба у спілкуванні, допомозі та підтримці, соціальній активності. Незадоволеними є потреби освіти й саморозвитку. Матеріальне становище клієнтів вкрай на низькому рівні, що свідчить про невисокі можливості реалізації потреб. На підставі аналізу нарративних інтерв'ю підопічних Ужгородського територіального центру соціального обслуговування (надання соціальних послуг) констатовано, що люди похилого віку, котрі перебувають у територіальному центрі, мають потреби в безкоштовних ліках, медикаментах, протезуванні. Повністю задоволеними є первинні потреби, тобто потреби в їжі, теплі, захисті, житлі, відпочинку, сні тощо. Вторинні потреби задоволені частково.

Загалом, слід відзначити як беззаперечний позитив те, що у дисертаційній роботі Джуган Р. І. вперше обґрунтовано застосування теорії успішного старіння з перспективи ступеня задоволення потреб старіючого населення та уникнення деприваційної бідності; на регіональному рівні комплексно досліджено особливості реалізації потреб людей похилого віку, які проживають спільно з дорослими дітьми, а також ступінь готовності останніх сприяти задоволенню цих потреб; виокремлено думку щодо готовності людей похилого віку користуватися соціальними послугами формальних і неформальних мереж підтримки з метою реалізації потреб та з'ясовано реальний стан їх задоволення; проаналізовано особливості демографічних тенденцій, що зумовлюють зміну соціального й економічного статусу людей похилого віку у структурі населення регіону.

Водночас, дане дисертаційне дослідження не позбавлене деяких недоліків.

По-перше, більше уваги слід було звернути на операціоналізацією поняття «успішне старіння».

По-друге, бракує аналізу статистичних даних України, щодо кількості людей похилого віку.

По-третє, у другому розділу доцільно було б здійснити більш детальний аналіз мереж підтримки, які б могли посилювати або послаблювати ті чи інші особливості реалізації потреб.

По-четверте, недостатньо обґрунтованим виглядає відбір респондентів проведеного автором опитування клієнтів проекту «Домашня опіка», оскільки незрозуміло, чи всі вони є власне пенсіонерами, адже віковий розподіл свідчить про те, що не усі опитані старші 60 років.

В той же час відмічені недоліки не впливають суттєвим чином на загальну позитивну оцінку даної дисертаційної роботи.

Отже, дисертаційна робота є завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати і які в своїй сукупності вирішують поставлену перед дослідженням наукову задачу. Зазначимо, що дисертаційне дослідження Джуган Р. І. належить до тих небагатьох ґрунтовних соціологічних робіт, виконаних на кордоні галузі соціології та соціології соціальної роботи.

Отримані в роботі результати важливі для подальшого розвитку того напрямку соціології, який вивчає вплив реалізації потреб старшого покоління на соціальні структури й соціальні відносини у суспільстві. Висновки, отримані у дисертаційній роботі, та розроблені на їх основі рекомендації мають і практичне значення, зокрема, вони були використані при плануванні економічного розвитку регіонів, зокрема працівниками Департаменту соціального захисту населення Закарпатської обласної державної адміністрації, розробки державних та громадських проектів і програм, спрямованих на подолання негативних наслідків старіння населення.

Зміст автореферату дисертації відповідає змісту дисертаційної роботи. Основний зміст дисертаційної роботи повною мірою викладено в

опублікованих працях здобувача: результати даного дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися її авторкою на ряді міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях, а також відображені у 27 наукових публікаціях (6 у наукових виданнях України, затверджених МОН України як фахові з соціології, та 1 у закордонному спеціалізованому видання із соціології).

Загалом, наведені вище аргументи дають підстави вважати, що дисертаційна робота Джуган Р.І. на тему «Соціальні аспекти реалізації потреб людей похилого віку у сучасному українському суспільстві (на прикладі Закарпатської області)», вирішує заявлене наукове завдання, містить нові обґрунтовані наукові результати, а також має прикладні рекомендації, що в сукупності є суттєвими для розвитку соціологічного знання. Дисертаційне дослідження Джуган Р.І. відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 р. №567 (зі змінами) до кандидатських дисертацій.

Зазначене дає підставу зробити висновок, що Джуган Руслана Іванівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата соціологічних наук за спеціальністю 22.00.04 – спеціальні та галузеві соціології.

Кандидат соціологічних наук, старший викладач
кафедри соціології та масових комунікацій
Криворізького державного педагогічного
університету

[Handwritten signature]
О.О.Комарова

